

Nové filologické hľadania

Jozef Sipko, Filozofická fakulta PU, sipkojoz@unipo.sk

Jazyk vo svojej podstate a svojím potenciálom poskytuje neobmedzené možnosti pre rôzne formy komunikácie. Jeho využitie závisí od stupňa kultúrnej vyspelosti komunikujúceho človeka, od sociálnych vzťahov a od bohatstva foriem sociálnej a kultúrnej interakcie. Vo vzťahu k politickej komunikácii v našom svete evidujeme jej výrazné rozšírenie medzi široké vrstvy spoločnosti. Známe príslovie „*Politika je panské huncútstvo*“ prezentuje politiku ako objekt záujmu iba pre vyvolených. Ešte začiatkom XX. storočia veľké množstvo obyvateľstva nemalo ani volebné právo a bolo iba pasívnym objektom politických opatrení vládnucich tzv. historických tried. V súčasnosti sa do politického života zapája v rôznych podobách veľké množstvo občanov a teoreticky každý má možnosť byť jej aktívnym subjektom. Už len ten fakt, že politika sa stala hlavnou témou všetkých spravodajských žánrov, hovorí o jej mieste v našom živote. Tento komunikačný fenomén spôsobuje, že politika sa stala významným predmetom záujmu humanitných vied a čo je príznačné, čoraz viac je v centre záujmu filológov. V uvedenom kontexte je preto prirodzené, že **politická lingvistiká** sa formuje ako jeden z filologických odborov s výrazným interdisciplinárnym smerovaním.

V uvedenom obsahovom zámere prebiehala v dňoch 29.9. – 2.10.2011 medzinárodná vedecká konferencia na Uralskej štátnej pedagogickej univerzite v Jekaterinburgu pod názvom *Súčasná politická lingvistiká* za bohatej účasti domácich a zahraničných filológov, kulturológov, psychológov, politológov, sociológov.

Zoznam tém vystupujúcich napovedá o veľmi bohatom predmete politickej lingvistiky. Možno však povedať, že politická lingvistiká skúma v prvom rade politický diskurz z rôznych aspektov, medzi ktorými dominuje pohľad lingvistický. V posledných rokoch sa pravidelne vedie odborná diskusia o **jazykovom obraze sveta**. V súvislosti s Ruskom sa zdôrazňujú niektoré osobitosti **ruskej mentality**, ktoré sa odrážajú v konkrétnych lexémach ako sú *duša*, *toska* (melanchólia), *sud'ba* (osud). Obhajcovia tejto etnokultúrnej zvláštnosti tvrdia, že uvedené **lexémy - koncepty** sú nepreložitelné, keďže vyjadrujú neopakovateľné kvality ruskej mentality. Prof. P. Serio z univerzity v Lausanne polemizoval s týmto dnes rozšíreným stanoviskom a dokazoval, že jazykové formy nemôžu vyjadrovať konkrétne javy z národnej mentality. Uvedené smerovanie najmä súčasnej rusistiky nazval neohumboldtizmom a poukázal na to, že podobné idey v jazykovede boli aj v minulosti.

Viaceré referáty boli zamerané na **obraz Ruska** v jednotlivých krajinách. Van Lič ži z Číny na základe poznatkov zo súčasnej čínskej tlače ilustroval tendencie v zobrazovaní Ruska vo svojej krajine. Z jeho vystúpenia vyplynulo, že súčasné rusko - čínske vzťahy sa jednoznačne vyvíjajú pozitívne a priateľsky. V súčasnom čínskom vedomí je pomerne živá otázka:

A sú naši ľudia aj u vás?

V Jekaterinburgu Číňania okrem iného majú svoje vlastné veľmi rozsiahle trhovisko. Okrem toho je známe, že mnohé Rusky sa vydávajú za Číňanov, ktorí sa radi udomáčuujú v Rusku. Zrejme okrem iného aj preto, že v Číne je povolené mať iba jedno dieťa, za ďalšie je finančná sankcia.

Obraz Ruska a ruského človeka v Maďarsku (historický aspekt) bol témou vystúpenia maďarskej rusistiky Z. Szatmari. Uviedla ilustrácie zo stredoveku, kedy sa začali používať slová *orosz*, *rusznyak* už v r. 1320, ktoré Maďari prevzali od stepných národov južného Ruska. V ďalšom rozbere sa autorka sústredila na *obraz Rusov v Maďarsku* najmä v XIX. a XX. storočí, keď prelomovými boli roky 1849 a 1956, kedy ruská (sovietska) armáda zasiahla do vývoja v Maďarsku. V uvedenom materiáli nachádzame mnoho analógií najmä so

zásahom sovietskych vojsk do udalostí v Československu v r. 1968. Autor týchto riadkov využil 50. výročie letu J.A. Gagarina a ilustroval na základe materiálov z dobovej tlače *obraz Gagarina na Slovensku*. Zaujali najmä texty piesní, v ktorých sa u nás *Gagarin oslavoval* ako jeden z prostriedkov sovietsko - amerického súperenia.

Pomerne pravidelne sa analyzujú **vystúpenia politických predstaviteľov**. Pozornosť sa pritom sústreďuje na základné jazykové jednotky v ich prejavoch, prostredníctvom ktorých sa má vyvolať určitý politický efekt. Napríklad pri analýze prejavov amerického prezidenta B. Obamu (A.A. Agafonova), ktoré boli venované nedávnej egyptskej kríze, hlavná pozornosť bola sústredená na to, akými jazykovými jednotkami sa chcel Obama prezentovať ako priateľ egyptského národa. Preto zrejme v jeho vystúpeniach zaznievali vety o veľkosti Starého Egypta, boli použité biblické asociácie s Egyptom a vnímavý pozorovateľ si všimol, že niektoré pozitívne a veľmi ústretové repliky na adresu dnešných Egyptanov boli až príliš zveličené.

Vo viacerých vystúpeniach boli analyzované prejavy prezidenta Medvedeva a premiéra Putina. Keď na začiatku politickej kariéry bolo v nich viac konkrétnych sľubov, z ktorých mnohé neboli splnené, teraz obidvaja ruskí politici sľubujú v neurčitých jazykových formách, kde často dominujú zvrtné syntaktické konštrukcie. Ukazuje to na bohatšie skúsenosti jednotlivých politikov, ktoré im umožňujú, aby sa čo najmenej zaväzovali a kompromitovali. V ruskom vedeckom filologickom prostredí je to výrazne nový prvok. Iba relatívne v nedávnej minulosti taký výskum oficiálnych prejavov sovietskych predstaviteľov bol nemysliteľný, čo platí aj o našom kontexte. Analogickým prínosom sú analýzy programov jednotlivých politických strán, politických dokumentov a zvlášť textov jednotlivých sovietskych ústav. Využíva sa pritom v prvom rade **štatistická metóda**, v rámci ktorej frekvencia jednotlivých jazykových výrazov v konkrétnom politickom texte mnoho prezrádza o zámere jednotlivých politických subjektov a vládnucich vrstiev zvlášť. Dôležitým metodologickým prostriedkom podobnej analýzy sú lingvokulturologické postupy.

Veľkú pozornosť vyvolalo vystúpenie K.V. Zlokazova pod názvom *Psychologicko-lingvistická analýza „extrémistického“ textu*. Na konkrétnom materiáli bol ilustrovaný vplyv uvedených textov na psycho - fyziologické reakcie najmä u mladých ľudí. Osobitne sa zvyšuje účinnosť týchto textov pri ich hudobnom spracovaní. Autor tento manipulačný prvok ilustroval videomontážou s vystúpeniami Hitlera počas jeho vystúpení pred veľkými zástupcami stúpencom nacistickej strany. Referujúci exaktne pomocou lekárskeho meraní dokazoval podobnosť v reakciách masy pri súčasných agresívnych koncertoch a počas hitlerovských mítingov.

V rámci vedeckej konferencie prebiehali **sprievodné podujatia**. Medzi nimi boli vystúpenia zahraničných účastníkov pred učiteľmi, aspirantami a ostatnými študentkami univerzity. Záujem bol najmä o obraz Ruska v zahraničí a o jednotlivé špecifické otázky krajín, odkiaľ bol vystupujúci. Vo vzťahu k Slovensku k takým otázkam patrili súčasné rusínsko - ukrajinské vzťahy. Záujem u istej časti verejnosti a u odborníkov vyvoláva v Jekaterinburgu sovietska minulosť, najmä roky občianskej vojny. 17. júla 1918 práve v Jekaterinburgu bola vyvraždená rodina posledného ruského cára Mikuláša II. V Rusku sa o tejto udalosti dodnes vedú laické aj odborné diskusie, keďže okolo tohto zločinu je stále mnoho nejasností. Na mieste likvidácie cárskej rodiny je v súčasnosti veľký náboženský komplex Ruskej pravoslávnej cirkvi, okolo ktorého sa koná každý deň večer o 21.00 krížová cesta práve na pamiatku tejto tragickej udalosti. V súvislosti s našimi reáliami je pozoruhodné, že týždeň po vražde cára a jeho rodiny Jekaterinburg obsadili československí legionári a začali vyšetrovať tento zločin. V meste Jekaterinburg na Michajlovskom cintoríne je aj pamätník našim padlým legionárom, ktorí zahynuli počas občianskej vojny v Rusku v oblasti južného Uralu v r. 1918 - 1919. Ruskí historici vydali už niekoľko prác o osude československých legionárov v tomto regióne Ruska.

Vedecká konferencia mala aj bohatý spoločenský program. V jeho jednotlivých častiach sa prezentovali takmer všetci prítomní vlastnými vystúpeniami, v ktorých dominovali častušky. V nich sa vlastne svojráznym spôsobom nadľahčovala každá seriózne podaná téma. Vyššie spomínaný *obraz Gagarina na Slovensku* prítomní zaspievali v šarišsko - ruskej verzii:

<i>Vylecel Gagarin</i>	<i>Vyletel Gagarin,</i>
<i>Vo veľkom korabe,</i>	<i>V korable velikom,</i>
<i>A pán Dzon Kennedy,</i>	<i>A pan Džon Kennedy,</i>
<i>Za uchom še škrabe.</i>	<i>Češetsa za uchom.</i>

Fragmentárne ukážky z uvedenej konferencie naznačujú ďalšie možnosti filologických hľadání. Politický text je v súčasnosti jedným z najfrekvencovanejších žánrov, ktorý má veľmi bohatú výpovednú hodnotu o mnohých stránkach života dnešného človeka. Práve Uralská štátna pedagogická univerzita je v istom zmysle priekopníkom vo filologických výskumoch v rámci politickej lingvistiky. Veľkú zásluhu má na tom jej prorektor, prof. A.P. Čudinov so svojím tímom, ktorý získal významné prostriedky z federálnych fondov, vďaka ktorým môže organizovať podobné podujatia. Efektívnosť konferencie sa zvýšila aj vďaka tomu, že zborník príspevkov bol pripravený už k jej začiatku. Aj touto cestou sa žiada vysloviť úprimné „spasibo“ organizátorom vedeckej konferencie a vysloviť nádej, že naše stretnutia tohto druhu budú pokračovať na prospech lepšieho a objektívnejšieho spoznávania sa.

„Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu *Vybudovanie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.“